

POMORSKI KRST KOT INICIACIJSKI OBRED

Bogdana MARINAC

dipl., etnolog, kustos, Pomorski muzej "Sergej Mašera", 66330 Piran, SLO
conservatore, Museo del mare "Sergej Mašera" Pirano, SLO

IZVLEČEK

Pomorski krst je iniciacijski obred, ki ga poznajo na ladjah številnih narodov, tudi slovenskih. Skozi zgodovino je bil deležen številnih sprememb, po 2. svetovni vojni pa so ga slovenski pomorščaki prenesli tudi na kopno, v Piran. V prvem poglavju prispevka je podanih nekaj opisov pomorskega krsta na ekvatorju iz različnih časovnih obdobj, v drugem pa je nakazano spreminjanje posameznih elementov pomorskega krsta skozi zgodovino in njihova simbolnost.

Šega je nastala že na začetku zgodovine človeštva. Njen izvor je povezan s spoznanjem o človekovi nemoči in slabosti. Človek je iskal pomoč zunaj sebe, pri umrlih prednikih, duhovih in demonih, ki jih je pozneje povzdignil v božanstva. Da bi se zavaroval pred nesrečo, je izoblikoval različne oblike kulta. Ustvaril je tudi magijo, s pomočjo katere je skušal obvladati naravne skrivnosti. Kult in magija sta dobila zunanje vedenjske oblike, šege. Seveda pa obstajajo tudi šege, ki niso vezane na medčloveške odnose, šege, katerih vsebina ni odnos do onostranstva in nadnaravnega.

Skozi zgodovino človeštva so se vzporedno z načinom življenja spreminjale tudi šege. Spreminjale so se hkrati z ideološkimi in družbenimi spremembami ali pod prisilo. Najpogosteje se je spreminjala namembnost šege, vendar je ta vedno ohranila svoje jedro, okoli katerega so se spreminjale njene oblike.¹

Zelo razširjena oblika obredov so iniciacijski obredi, sprejemi članov v novo skupnost. Eden takih obredov je tudi pomorski krst, krst pomorščakov in potnikov, ki bodo na ladji prvič prestopili ekvator. V navadi je predvsem na trgovskih ladjah, pa tudi na potniških in redkeje na vojaških ladjah. Pomorski krst se je, kot ostale šege, skozi zgodovino spreminjal. Spreminjali so se osebe, ki so v šegi nastopale, oblike obreda in celo kraj obreda. Glede na to je šega spreminjala tudi ime. Danes ji pra-

vimo tudi Neptunov krst ali krst na ekvatorju.

NEKAJ OPISOV POMORSKEGA KRSTA NA EKVATORJU

Po nekaterih podatkih segajo korenine pomorskega krsta do Normanov oziroma **Vikingov**, ki so konec leta 859 skozi Gibraltarska vrata prišli v Sredozemsko morje. Obred so opravljali v Gibraltarski ožini.² Od njih so ga najverjetneje prevzeli in nato deloma spremenili tudi drugi evropski narodi, ki so pozneje poznali pomorski krst na ekvatorju oziroma na severnem ali južnem povratniku. Večina narodov tudi danes pozna le pomorski krst na ekvatorju, nekateri pa poznajo krst na Greenwichevem poldnevniku in na nekaterih drugih prehodih.

V 17. stoletju je bil znan pomorski krst na ekvatorju. Oče **Coronelli** poroča v svojem atlasu iz leta 1684, da je na ladjah, ki potujejo proti Indiji, nepogrešljiv profan in smešen običaj, ko krstijo vse, ki gredo prvič čez ravnik ali povratnik. Običaj imenujejo "Battesimo del Tropico" (Krst na povratniku), poznajo pa ga vsi narodi, vendar v različnih oblikah. V atlasu je Coronelli opisal običaj, kakršnega so poznali Francozi. "Pod komandnim mostom je nameščen škaf z vodo, okoli katerega stojijo mornarji z vedri vode. Pomožni kapitan

1 Niko Kuret: O šegi in njeni spremenljivosti, *Pogledi na etnologijo*, Ljubljana 1978, str. 309-333

2 Vladimir Borštnar: Ladijski običaji, *Informator Splošne plovbe*, let. 12, št. 4, Piran 1981, str. 29

stopi pod glavno jadro. Ima zakrit obraz, okoli trupa pa ovite vrvi. Mnoge vrvi mu visijo tudi iz rok. Na glavi ima dolgo kapo. Predstavlja vraževernega krstitelja. Sledi mu pet ali šest mornarjev v zamorskih oblačilih. Kapitan vzame v roke Portolano ali kako drugo pomorsko knjigo, ostali pa so s ponvami in vrči pripravljene na hrupno praznovanje. Vsi, ki tu še niso potovali, morajo iti na desko, ki je postavljena čez škaf z vodo. Mornarji tolčejo s ponvami in vrči ter nežno škropijo novince z vodo, toda le, če jim ti dobro plačajo. Tistemu, ki slabo plača, mornarji odmaknejo desko pod njim, da ta pade v vodo ter ga po vsem telesu polivajo z vodo. Za takega potnika se krst konča z velikim obžalovanjem, ker je bil na tako nenavaden način ponižan.³ (sl. 1)

Zapise pomorskega krsta iz 18. stoletja najdemo v slovarju **Nuovo dizionario scientifico e curioso sacroprofano di Gianfrancesco Pivati**, ki je izšel v Benetkah leta 1746 in v slovarju **"Dizionario universale delle arti e delle scienze (...) di Efraimo Chambers**, ki je izšel v Benetkah leta 1749. Oba opisa sta si precej podobna. Po mnenju njunih piscev naj bi bil pomorski krst star običaj na trgovskih ladjah, ki prečkajo povratnik ali ekvator. Če poveljnik ladje tega dne posadke ne podkupi z denarjem ali vrči žganja, se posadka sprosti in povese. Običajno se najstarejši član posadke, ki je že večkrat prečkal ekvator, nenavadno obleče, si počrni obraz in na glavo povezne smešno bareto. V roki ima knjigo, navadno Portolano. Spremljajo ga podobno našemljeni mornarji s kuhinjskimi ponvami namesto orožja. Ob bobnanju se najstarejši član posadke usede na prestol pod glavnim jamborjem. Vsi, ki še niso bili na tej poti, mu morajo priseči, da bodo ohranjali tradicijo običaja tudi na poznejših potovanjih. Potnika, ki nekaj plača ali pa vsaj obljubi, da bo plačal, našemljeni mornarji le poškropijo. Gianfranco Pivati piše, da vržejo ostale, zlasti uporne, trikrat v vodo, Efraimo Chambers pa, da mornarje, ki ne plačajo, navadno polijejo in nato zaprte v kletko potopijo v vodo. Nazadnje morajo novinci za spomin drug drugega prebičati. S podkupninami zasluženi denar si mornarji razdelijo ali pa z njim kupijo osvežilno pijačo.⁴

Zelo podoben opis pomorskega krsta na ekvatorju, ki je bil v navadi med francoskimi pomorščaki, najdemo tudi v tretjem zvezku italijanske enciklopedije **Nuova Enciclopedia popolare Italiana overo Dizionario Generale di scienza, lettere, arti, storia, geografia, ecc., Quarta edizione, Torino 1857**. Avtor piše, da je bil

prehod ekvatorja nekoč zaznamovan s čudnim običajem. Poveljnik ladje si je počrnil obraz. Na telesu je imel veliko majhnih kosov vrvi, v rokah pa evangelij. Po opisu običaja, ki se ne razlikuje od prej navedenih opisov, dodaja, da so po mnenju Archenholza, avtorja knjige *Storia dei filibustieri*, pomorščaki prehod čez ekvator razumeli kot prihod v nov svet. Kot dobri kristjani so se zato želeli posvetiti z obredom, ki z imenom in obliko spominja na prvi cerkveni zakrament. Po mnenju avtorja naj bi tudi knjiga, ki jo je poveljnik držal v rokah predstavljala evangelij.⁵ Ali je bilo to res ali pa je hotela cerkev spremeniti poganski običaj v krščanskega, lahko le ugibamo. V mnogih, tudi starejših opisih namreč evangelij ni niti omenjen. Leta 1784 so v Franciji menda zaradi nevarnosti, ki jo je povzročal obred, izdali odlok o prepovedi krsta na ekvatorju.

Leta 1768 se je na prvo triletno potovanje odpravil **James Cook**. Pretveza za potovanje je bilo opazovanje Venerinega križanja s Soncem, tajna in veliko važnejša naloga popotnikov pa je bila poiskati veliko južno celino "Terro incognito", ki naj bi se po takratnem verovanju nahajala v južnem Tihem in Atlantskem oceanu. Osmega avgusta je ladja odplula iz Plymoutha, 26. oktobra pa na Atlantskem oceanu prečkala ekvator.

"Ko po izvršenem opazovanju sonca, ni bilo več dvoma, da smo že južno od ravnika", piše v svojem dnevniku Cook, "nismo opustili običaja, ki je v taki priliki v navadi pri vseh narodih. Kdor ni mogel dokazati, da je že bil krščen na ekvatorju, je moral plačati steklenico vina ali pa so ga potopili v morje. Velika večina se je odločila za prvo, ker pa je mnogo mornarjev vendarle izbralo drugo možnost, namreč da jih potope v vodo, in je bilo tudi vreme primerno, so izvršili to ceremonijo s kako dvajseterico ali trideseterico mož v veliko zabavo ostalih." V opombah pa piše, da je James Cook, čeprav še ni bil krščen, ušel krstu zaradi svojega položaja na ladji. Nekako med kosilom so v komandantovo kajuto prinesli seznam vseh živih bitij na ladji. Pozabili niso niti na pse in mačke. Seznamu je bila priložena prošnja posadke, če smejo vsakega vprašati, ali je že prečkal ravnik. Poveljnik je prošnji ugodil, zato so pomorščaki vsakega posebej poklicali na krmo, kjer ga je eden izmed pomorščakov, ki je že potoval čez ekvator, zaslišal. "Pri vsakem imenu je naznanil, ali ga je treba potopiti ali pa izpustiti. Kapitan Cook in doktor Solander sta bila prav tako na seznamu tistih nesrečnikov, ki naj bi jih potopili v vodo, kakor tudi jaz sam, moji služabniki in

3 Padre Maestro Coronelli: *Atlante veneto*, Venezia 1694, str. 89

4 - Gianfrancesco Pivati: *Nuovo Dizionario scientifico e curioso sacroprofano*, tomo primo, Venezia 1746, str. 592
- Efraimo Chambers: *Dizionario universale delle arti e delle scienze (...)*, tomo secondo, Venezia 1749, str. 57

5 *Nuova Enciclopedia popolare Italiana overo Dizionario Generale di scienze, lettere, arti, storia, geografia, ecc., Quarta edizione*, Volume terzo, Torino 1857, str. 310, 311

psi, za katere sem moral dati precejšnjo mero žganja v odkupnino tistim, ki so potapljali druge, zato pa so nas drage volje oprostili tega obreda. Mnogi od mornarjev so se dali rajši potopiti v morje, kot da bi se odrekli štiridnevni obroku vina, kolikor je znašala dogovorjena odškodnina. Kar se pa tiče strežnikov, smo jih vse potopili v vodo, tako da jih je bilo 21 krščenih." piše Banks.⁶

Če je bil pomorski krst v 18. stoletju še dokaj preprost običaj, ki ga je sestavljala zlasti prisega tistih, ki še niso bili na ekvatorju ter njihov krst, pa se je v 19. stoletju na ladjah avstrijske trgovske mornarice, na katerih so pluli tudi Slovenci verjetno pod vplivom drugih iniciacijskih obredov in s pomočjo domišljije organizatorjev, prav razbohotil. Pojavila se je cela vrsta novih oseb, od Neptunovih spremljevalcev do njegovih pomočnikov. Tudi ime Neptun je v teh opisih prvič omenjeno. Običaj se je tudi časovno razširil. Dogodki, ki so oznanjali bližajoči se prehod ekvatorja, so bili že dan prej.

Leta 1857 se je na potovanje okoli sveta odpravil **Carlo Scherzer**. Plul je z avstrijsko fregato Novara, svoje potovanje pa je opisal v knjigi "Potovanje okoli sveta z avstrijsko fregato Novara v letih 1857, 1858, 1859." Tudi ta posadka se ni mogla izogniti pomorskemu krstu.

Zvečer 14. junija 1857, ko je bila ladja že blizu ekvatorja, so se člani posadke lahko pripravili na praznovanje. Priprave so trajale do večera, ko je prišel prvi častnik krova, preoblečen v Neptuna, in posadko opozoril na bližajoči se prehod ravnika. Imel je že pripravljen govor, toda ko ga je povedal dobro polovico, se je zmotil in ni znal nadaljevati. Na pomoč mu je priskočil mornar. Prinesel mu je geografsko karto, sekstant in nenavadno velik ročni kompas, ki jih je naredil ladijski mizar. Z njimi je Neptun opozoril posadko, da bodo naslednji dan vstopili na njegovo področje in da pričakuje, da bodo po starodavnem običaju krstili vse, ki še niso prečkali ekvatorja. Neptunov prihod so spremljali pljuski vode iz veder in voda iz vodnih brizgalk. Pomorščaki so vrgli v morje sod z žarečim katranom, ki je dolgo gorel kot plavajoči oblak dima in posadki kazal pot. Večer se je končal z glasbo in plesom.

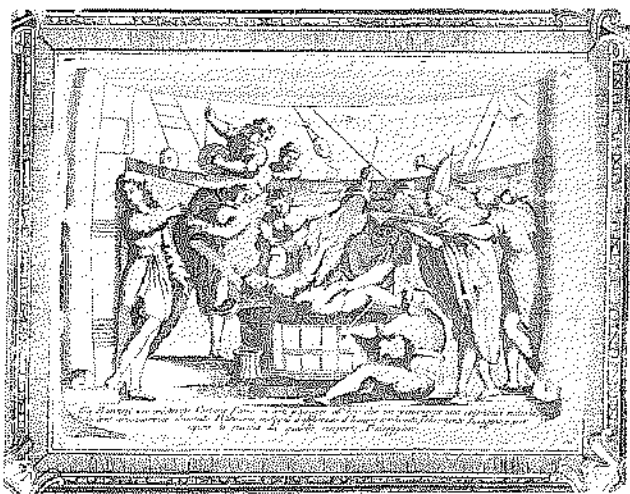
Ob treh popoldne naslednjega dne je ladja prečkala ekvator. Že prej (okoli enih), takoj po kosilu, pa se je vrnil Neptun. Spremljala sta ga gospa Amfitrita (poročnik artilerije) in njen sinček (mazač). Vsi trije so se pripeljali z vozom za trizonski top, ki so ga mornarji veličastno vlekli po vseh štirih, medtem ko so muzikantje igrali vesele melodije. Voz s spremstvom je prevozil krog po ogromni ladijski odeji. Nenadoma so se na palubi prikazali morska božanstva in nebeščani obeh spolov, šal-

jivci in maškare. Kot piše Carlo Scherzer, so se mornarji po obrazih namazali tako čudno, da so skoraj prekašali prebivalce otoka Marquesas. Po kratkem Neptunovem nagovoru višjega pomorskega častnika in komandanta so vsi skupaj rekli, da se bodo pridružili svečanemu obredu napačnega krsta. Šele tedaj se je začel pravi obred.

Mornarje so namilili s travo in katranom in jih zdrgnili z železno krtačo. Vsakega so vrgli na napeto rjuho iz ruskega platna in ga polili z vodo. Mornarje in osebne služabnike, ki so se hoteli izogniti temu mučenju, so pripeljali iz skrivališč, jih postrojili pred kralja Neptuna in jih še bolj mučili. Oficirjem in znanstvenikom so nekoliko prizanesli. Če so jih privedli pred sodišče, so jih v zameno za majhno denarno plačilo oprostili krsta. Ko je že velik del posadke prestal krst, je voda tekla po palubi in nastala je prava poplava. Sredi največjega veselja je stražar zakričal: "Ura je dve". Namestnik je moral spregovoriti le besedo in vse je bilo spet po starem.

Neptun je spet postal prvi častnik. Na en sam njegov žvižg so se na mah odkrile vse čudne osebe, ki so še trenutek poprej vreščale in razgrajale po krovu. Mornarji so ponovno zasedli svoja običajna delovna mesta. Očistili so krov in nekaj minut po hrupni maškaradi je ostal le še spomin nanjo. Na koncu opisa je Carlo Scherzer dodal, da zaslužijo sredozemski pomorščaki pohvalo, ker dovoljenja za zabavo ne izkoristijo preveč.⁷

Pomorski krst opisuje tudi kapetan bojne ladje, tedaj še kadet **Anton Dolenc**, rojen v Ložu, ki je leta 1892 v Ljubljanskem zvonu objavil svoje potopisne črtice.

Krst na ekvatorju (iz Padre Maestro Coronelli: Atlante Veneto, Benetke 1694)

⁶ James Cook: Potovanje okrog sveta, Ljubljana 1952, str. 21-22

⁷ Carlo Scherzer: Viaggio intorno al globo della fregata austriaca Novara negli anni 1857, 1858, 1859, Dunaj 1862

Anton Dolenc se je na potovanje z vojno ladjo Saída iz Pulja odpravil "prvi petek meseca kimavca (septembra) 1890 leta". V črticah piše, da je bil zanimiv dogodek slavnost, ki so jo priredili 24. in 25. oktobra, ko so pripluli v bližino ravnika. "Ob pol osmi uri zvečer, pri nas v Ljubljani je bilo okoli četrte ure popoldne - zbralo se je vse moštvo na krovu. Ko se je začul na desnih stopnicah klic "Ahve il nave!", vedel je vsakdo, kaj pomeni. Pilot je prišel napovedat boga Neptuna. S svečo svetilnico v roki je došel skozi vrata, katera držijo baterije, po stopnicah, tako da je bilo videti, kakor bi prihajal iz morja. Ogrnjen je bil v nepremočno haljo, na glavi pa je imel velik deževni klobuk. Dičila ga je dolga bela brada, na strani pa mu je visel daljnogled in zemljevid. Za njim sta stopala dva domačina, skoraj popolnoma gola, črno namazana s premogovim prahom in okrašena z običnim lišpom. Ko je na prvi klic častnik odgovoril s klicom "Sajida", prišel je pilot na poveljnikov most, kjer je stal naš poveljnik. Tu se je pričel navadni razgovor: "Katera ladja je to?" "Avstrijska korveta Sajida." "Od kod prihaja?" "Iz Pulja." "Kam je namenjena?" "V Diego Gorgia." Potem je naznanil pilot svojega gospoda za drugi dan. Pilot je še vprašal za kurz in odgovorili so mu, da gre ladja od vzhoda na jug, pilot pa jih je popravil, češ da kurz ni pravi in da mora kreniti nekoliko v stran, da ne bo trčila ob koralne skale. Potem je šel pilot s poročnikom s krova."

"Popoldne drugega dne", poroča Dolenc, "je bilo vse pripravljeno za krst na ravniku. Kadetje smo stali s sekstanti na krovu, da bi natančno določili poldnevno točko. V contra-correji pa nas je čakal šampanjec, ohlajen na ledu. Poldnevna točka je bila tri milje daleč od ravnika. Vozili smo štiri milje na uro, torej smo morali biti ob dvanajstih in tričetrt na ravniku. Skoro po polni uri pa se vlije dež in vsi smo bili prirodnim putem krščeni do dobra. Vendar se je poleg veter in dež, toda prehod čez ravnik smo zamudili za nekaj minut. Potem se je začel na krovu slovesni izprevod. Častniki in kadetje smo bili zbrani na mostu. Mimogrede omenjam, da pet častnikov, našega poveljnika in tri četrt mornarjev še nikoli ni bilo pod ravnikom, torej tudi ne pri takšni slovesnosti. Priredili so jo oni, kateri so že prišli čez ravnik.

Dočim so piskale flavte in črnici vpili, pripeljal se je z velikim spremstvom kraljevski voz, na katerem je bil Neptun s svojo soprogo in sinom, ki je bil pestunji v naročju. Prišla sta tudi dvorni brijač in dvorni šaljivec. Neptun v kraljevski spravi in z zavito dolgo brado ter trizobom, sedel je poleg soproge, katero je predstavljal mlad pomorščak. Najmanjši mož na ladji je bil za princa.

Pestunja je bil močni kurilec. Neptun je bil oni predčastnik, kateri je na predvečer predstavljal pilota. Omeniti moram še dvornega zvezdogleda in njega jako učeno odjustiranih pomočnikov. Vso skupino smo fotografirali, toda ne kaj dobro. Po obični predstavi pri častitih in poveljniku, kateri je ta dan priredil veliko pojedino, šel je Neptun v šator. Sedaj se je pričela prosta veselica.

Zvezdar je postavil velikanski daljnogled, v katerem se je prav dobro videl ravnik - preprežena nit. Kdor si je ogledal ravnik, dobil je dobro mero vode na glavo. Dvorni brijač je pričel svoj posel z veliko leseno britvico. Kdor pa je sedel, bil je že v vodi, katera je bila v mehu, prevlečenem s preprogo. Črnci je ponujal steklenico, napolnjeno z dobrim vinom. Ubožec, kdor se je dal premotiti, zakaj steklenica je bila polna morske vode. Ako se je kdo kaj zagledal, bila je takoj pri roki parna brizgalka, da so ga vzdramili. Naposled je bila velika tombola, za katero je vsak častnik nekaj podaril.⁸

Hkrati z Antonom Dolencem je plul na korveti Saída tudi Hermann Marchetti, ki je potovanje opisal v knjigi *Die Erdumsegelung S. M. Schiffes "Saída" in den Jahren 1890, 1891, 1892*. Tudi on omenja pomorski krst, dodaja pa tudi sliko našemljenih članov posadke. (sl.2)

Osem let kasneje je na njegovega veličanstva ladji Saída, ki je plula na daljnji vzhod, potoval podoficer **Ivan Rupnik**. V njegovem dnevniku piše, da je 19. novembra ladja prišla do ekvatorja. Na dogodek so se že prej pripravili. Po Rupnikovem poročilu so bili slabo oblečeni in boski. Vsi pomorščaki so se zbrali na zadnjem delu ladje. Ko so bili že blizu ekvatorja, so prevzeli krmilo služabniki Neptuna - morskega kralja, oblečeni kot zamorci. Kmalu se je ladja ustavila. Neptunovi spremiljevalci so uprizorili nekaj smešnih igrice. Z velikimi lesenimi škarjami so strigli mornarjem lase, brili z mečem, z navadnimi kleščami pulili zobe ipd. "A naenkrat se prične kakor v kaki vojski. Voda se poliva in meče, eden na drugega, vsakdo mora biti krščen, brez izjeme ali je mornar ali častnik, še celo zapovednik ladje ni izjema ali preziran takrat" piše Rupnik. Mnogo jih je pobegnilo pod krov, vendar suh ni ostal nihče. Ko je bilo že vse v razigranem neredu, jih je nek častnik tudi fotografiral. Po obredu so se vsi spet preoblekli, zvečer pa so imeli na razpolago še enkrat toliko vina kot navadno. "Tako smo takrat kot posadka prvokrat ekvatorialni krst obhajali, kar je že stara šega in navada na vseh ladjah med mornarji", piše Ivan Rupnik in s tem zaključuje opis Neptunovega krsta.⁹

Po prvi svetovni vojni je bil pomorski krst na ladjah Jugoslovanske trgovske mornarice različen. Pestrost krsta je bila odvisna od domišljije organizatorjev. To je bil

8 Anton Dolenc: *Okolo sveta, Potopisne črtice*, Ljubljanski zvon, Ljubljana 1892, str. 363-364

9 Ivan Rupnik: *Dnevnik (rokopis)*, 1898

običajno komandant ali oficir. Navadno se je potrudili, ko so bili na ladji tudi potniki. Na nekaterih ladjah so novince le polili z morsko vodo in jih tako sprejeli med ostale pomorščake, na drugih pa so se na obred dolgo pripravljali in ga zato tudi dobro izvedli. Tedaj je nastopil tudi Neptun. Toda niti najbolje pripravljen krst ni bil tako pester kot prej opisani.

Na ladjah so krstili tako pomorščake kot potnike. Krstu se ni mogel izogniti nihče. Celotne ženske so bile krščene. Res pa je, da so bili starejši pomorščaki do potnikov, posebno žensk, popustljivejši. Krstu so se izognili le bolniki.

Mladi kadetje so morali še pred krstom sestaviti humorističen in zbadljiv tekst. Napisali so ga na velik list papirja. Del ladje, na katerem se je odvijal obred, so okrasili s signalizacijskimi zastavami. Starejši in že krščeni pomorščaki so se preoblekli v pirate. Nadeli so si preprosta oblačila, najpogosteje iz žaklovinastih vreč. Glave so si pokrili z različnimi pokrivali, v rokah pa so imeli lesene sablje, pobarvane s srebrno ali zlato barvo. Neptun je imel na glavi zlato pobarvano papirnato krono, okoli ramen pa si je ogrnil pregrinjalo ali plašč. Pogosto je imel Neptun tudi brado. Ta je bila včasih narejena iz vrvi. V rokah je držal lesen trizob zlate ali srebrne barve, ki ga je naredil ladijski tesar in so ga na ladji hranili vrsto let, uporabili pa so ga le za podobne slovesnosti. Neptun in pirati so imeli pobarvane in porisane obraze.

Pirati so novincem z vrvmi zvezali roke, ladijski zvon in sirene pa so naznanili začetek obreda. Vsak novinec je moral poklekiniti pred Neptunom, se mu izpovedati in mu priseči zvestobo. Nato je moral izpiti za novince pripravljen napitek iz žganja, viskija, ruma, popra, kisa, soli in drugega. Pijača je bila odvisna od domiselnosti pripravilcev, imeti pa je morala čim slabši okus. Ko je novinec izpil kozarec pijače, so ga pirati polili z vedrom vode ali poškopili z vodno brizgaliko. Med obredom so na ves glas tulili in zmerjali novince. Ti so ob koncu dobili tudi nova imena, ki so bila navadno smešna in zbadljiva. Po končanem obredu se je slavje nadaljevalo. Novinci so dobili vino, pogostili pa so jih še s pršutom in drugimi dobrotami. Gostije se je udeležila vsa posadka.

Iz tega časa je tudi poročilo o pomorskem krstu v leksikonu **Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti**, 1938, kjer gre najverjetneje za opis krsta na italijanskih ladjah. Pisec piše, da je pomorski krst (battesimo della linea) smešen običaj pri prehodu ladje čez ekvator, severni ali južni povratnik, ko izkušeni pomorščaki polijejo z morsko vodo vse, ki prvič prečkajo mejnik. To

je priložnost za bolj ali manj nenavadno veselico, pri kateri sodelujejo potniki in člani posadke. Nekateri izmed slednjih se preoblečejo v božanstvo ali morske pošasti. Tedaj so v navadi vsakršne obojestranske burke. Avtor še dodaja, da je izvor običaja dvomljiv. Toda ker so francoski mornarji od 16. stoletja spreminjali tovariše, ki so prešli ekvator ali povratnik, v morske viteze, sklepa avtor, da je imel običaj nekoč tudi verski značaj.¹⁰

Med 2. svetovno vojno je pomorski krst zamrl, toda **po 2. svetovni vojni** so ga ponovno oživili. Ohranil se je do danes. Po besedah pomorščakov je pomorski krst na slovenskih ladjah navadno pestrejši kot na ladjah drugih republik nekdanje SFRJ, kjer vse novince tistega dne, ko ladja prečka ekvator, presenetijo s pljuskom vode. To dejstvo potrjuje tudi poročilo Zlatka Piloša, ki opisuje krst na parniku Banija, ki je leta 1959 plul okoli Afrike.

Pisec piše, da so se na krst pripravljali, medtem ko se je ladja bližala ekvatorju. Večina posadke še ni bila krščena. Ker se je nekaj dni pred prihodom na ekvator pooblačilo, so pomorščaki mislili, da krsta ne bo, toda tik pred ekvatorjem se je zjasnilo. Prvi pljusk vode iz komandnega mosta je ob pol dvanajstih zmočil drugega častnika stroja, ki se je ravno odpravljal na kosilo. Za njim so mornarji polili vse, ki še niso bili krščeni. Voda je pljuskala z vseh strani, posadka pa se je smejala in veselila.¹¹

Pomorski krst na ladjah **Splošne plovbe Piran** je včasih bolj, drugič manj pester, vsekakor pa je na ladjah, ki prečkajo ekvator, obvezen. Izkušeni pomorščaki krstijo vse, ki še niso bili krščeni, vendar so do potnikov, zlasti do žensk, popustljivejši. Na nekaterih ladjah hranijo oblačila in predmete, ki jih ob tej priložnosti potrebujejo. Oblačila so iz starih zaves, rabljenega posteljnega perila, včasih pa mornarji žrtvujejo tudi star plašč ali podobno. Na nekaterih ladjah hranijo lesene sablje, meče in biče, včasih pa celo Neptunova nosila. Pomorščaki, ki se našemu v pirate (sami jih navadno imenujejo gusarji), si mnogokrat nadenejo tudi lastna ponošena oblačila ali žaklovinaste vreče. Po obrazu se pobarvajo, porišejo in popišejo. Navadno si poslikajo tudi telo. Priljubljeni motivi so morska deklica, sidro in smrt. Novinci imajo navadno na sebi le kopalke, včasih tudi majico, saj se pri krstu marsikaj uniči. Pred pričetkom obreda mornarji s signalnimi zastavicami in drugim okrasijo del krova, najraje za komandnim mostom, in pripravijo vse potrebno za slovesnost. Neptunov prestol postavijo na višje mesto. Ob njem visi običajno tudi zastava. Izkušeni mornarji pripravijo razne prepreke, ki jih mora novinec premagati, če hoče biti sprejet med ostale tovariše. Za-

10 Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, Istituto Giovanni Tracani 1938, Volume 6, str. 394

11 Zlatko Pilaš: S parobrodom Banija na putu oko Afrike, Naše more, let. 6, št. 3, Dubrovnik 1959, str. 160

Ekvatorialni krst; skupina našemljenih članov posadke ladje Saida leta 1890 (iz: Hermann Marchetti: Die Erdumsegelung SM Schiffes "Saida" in den Jahren 1890, 1891, 1892, Dunaj 1894).

radi priprav imajo tega dne skoraj vsi navtiki, pa tudi nekateri strojniki, dela prost dan.(sl.3)

Obred se navadno prične že zgodaj popoldne. Začetek oznanita ladijski zvon in sirena. Na krov pride Neptun s sodnikom in zdravnikom. Včasih jih spremljata tudi zobozdravnik in morska deklica. V nekaterih primerih se zberejo na krovu tudi gusarji in novinci, navadno pa morajo novinci počakati v kabinah.

Na ladji Brežice so se pred približno desetimi leti gusarji in zdravnik zbrali pol ure pred pričetkom obreda, nato pa so z dolgo vrvo odšli na obhod po kabinah, kjer so jih čakali novinci. Vsakemu so zvezali roke. Začetek in konec vrvi sta držala gusarja, vmes pa so s sklonjenimi glavami hodili novinci. Gusarji so vpili in tolkli po ladijskih stenah, da je odmevalo po vsej ladji. Novinci v kabinah so poslušali grozeče bobnenje in čakali trenutek, ko bodo gusarji potrkali na njihova vrata. Naposled so gusarji z novinci še enkrat obhodili ladjo in se ustavili pred odrom, na katerem je sedel Neptun.

Neptun, v katerega se navadno preobleče izkušen pomorščak, ima čez ramena ogrnjeno staro pregrinjalo, zavese, rjuho, kožuh ali plašč, glavo pa ima pokrito s papirnato krono. V roki drži trizob in knjigo ali list papirja. Običajno si že pred pričetkom obreda pripravi zbadljiv in smešen govor. Včasih prebere sam svoj govor, pogosto pa mu pomaga sodnik. Tedaj govori Neptun tuj jezik, ki je vsem razen sodniku nerazumljiv. Na ladji Brežice so novince na krovu že čakali gusarji s požarnimi cevmi, s katerimi so jih poškrbali. Novince so dolgo škropili, saj so menili, da jih morajo temeljito očistiti. Nato so poklicali prvo žrtev "križeve poti".

Prvo prepreko je, podobno kot na drugih ladjah, predstavljala dolga preproga. Novinec se je moral prilaziti pod njo. Plaziti se je moral čim nižje in čim hitreje. Če je del telesa dvignil previsoko, navadno je

bila to zadnjica, ga je vanj brcnil najbližji gusar. Drugi gusar je počakal novinca na koncu preproga. Vprašal ga je, kako je preстал preizkušnjo. Novinčev odgovor je sodnik razložil Neptunu. Če slednji z odgovorom ni bil zadovoljen, je sodnik dejal "Njegova visokost Neptun je dejal, da je kopenska uš prišla prehitro" in novinec je moral ponovno zlesti pod preprogo. Včasih se ja Neptunu zdelo, da je prišel novinec prepočasi drugič pa, da se ni dovolj nizko plazil. Na nekaterih ladjah so preprogo, ki je bila že tako umazana, namazali še z mazutom.

Zelo pogosta preizkušnja pri pomorskem krstu je "pregled pri zdravniku". Slednji ima navadno oblečeno belo haljo, na glavi ima bel trak z rdečim križem, v rokah pa drži brizgalko, veliko kladivo, kleščice, škarje in podobno. Novinec se mora uleči na "posteljo". Na ladji Brežice je zdravnik paciente požgečkal in tako ugotovil, da so "kopenske uši" zarjavele. Namazal jih je z ladijsko mastjo. Tudi na drugih ladjah zdravnik bolnike žgečka in jih maže z ladijsko mastjo oziroma mazutom, da se novincem zalepijo dlake in lasje. Nekaj mazuta vrže novincem tudi v hlače. Nazadnje jim na glavi ali v hlačah zdrobi jajce. Ker novinci navadno vedo, kaj jih pri krstu čaka, se pred krstom mnogi ostrizejo in obrijejo.

Na mnogih ladjah je nepogrešljiv tudi zobozdravnik. Pri zdravljenju uporablja velike kleščice in mazut, ki ga marsikateremu novincu vrže v usta. Zdravniku in zobozdravniku pogosto pomagajo gusarji. Ti novince obmetavajo z jajci, jih mažejo z ajverjem in mazutom ter polivajo z vodo. Po pregledu vprašajo novinca, kako je preстал preizkušnjo. Če z odgovorom niso zadovoljni, jo mora novinec ponovno prestati. Pogosto morajo novinci Neptunu zapeti pesem in mu poljubiti nogo ali roko.

V morsko deklico se navadno preobleče pomorščak, zelo redko ženska. Oblečen je v kratko ali daljše kričo, po nogah pa ima včasih narisane luske. Novinci morajo deklici poljubljati noge in druge dele telesa, včasih pa tudi ona poljublja novince.

Po opravljenih preizkušnjah morajo novinci priseči Neptunu. Kot Neptunov govor je smešna tudi prisega novincev. Da bi dobil novinec pravico govora in se kot gusarji s pomočjo sodnika-prevajalca pogovarjati z Neptunom, mora spiti kozarec napitka iz olja, kisa, morske vode, jajca, soli, popra in drugega, kozarec morske vode ali oboje. Naposled si mora novinec z viskijem ali drugim žganjem razkužiti ustno votlino. Pogoj za sprejem med izkušene pomorščake in prejem krstnega lista je tudi novinčevo darilo v obliki nekaj zabojev piva ali vina. Količino mora novinec predlagati sam, toda če Neptun z darilom ni zadovoljen, mora novinec ponovno prestati preizkušnjo. Cena za sprejem oficirjev in telegrafistov je nekoliko višja, saj je tudi njihov zaslužek višji.

Nazadnje novince krstijo. Nekateri obesijo na vislice ali privežejo na križ, drugi pa morajo stati ali klečati

sklonjeno in z zavezanimi rokami, medtem ko jih gusarji neusmiljeno škropijo z vodnimi brizgalkami. Oblika samega krsta ni vedno enaka. Včasih novince polivajo tudi z vedri vode, ali jih vržejo v ladijski bazen.

Končno sprejme Neptun novince v svoje kraljestvo. Ti dobijo krstni list z novim imenom. Pri iskanju novega imena se pomorščaki spomnijo novincevih slabosti in značilnosti. Strojnike pogosto poimenujejo po kosih orodja, navtiki pa dobijo imena kot so Morski list, Piketo, Pantagana... Pomorščaki morajo krstni list nositi vedno s seboj. Z njim ali z dvema pričama dokažejo, da so že bili krščeni. Po krstu lahko novinci prečkajo ekvator.

Krstu vedno sledi zabava. Pomorščakom postrežejo s pijačo, ki so jo darovali novinci. Ta dan je pogosto prvi, ko se zbere vsa posadka, saj ji številna opravila dotlej tega ne dovoljujejo.

Pri opisu krsta na ladjah Splošne plovbe Piran sem imela pred očmi nekaj boljše organiziranih krstov, vendar poznajo tudi na naših ladjah preprostejši krst.

Pomorski krst še vedno poznajo tudi na ladjah drugih, zlasti evropskih, držav. Informatorji, ki so pluli na tujih ladjah, vedo povedati, da so na švicarskih ladjah pri krstu zelo strogi in kruti. Na nekaterih tujih ladjah nastopa Neptun z gusarji zlasti tedaj, ko so na ladjah potniki. Na mnogih ladjah, zlasti če na njih plujejo pretežno neevropejci, pa krst kar izpustijo.

SPREMINJANJE IN POMEN POSAMEZNIH ELEMENTOV POMORSKEGA KRSTA

O iniciaciji lahko govorimo vselej, ko stopi človek v nov položaj glede na numinozno. Človek želi tudi takrat vzpostaviti absolutni svet pravih, v katerem bi se otresel vseh tesnob, ki so povezane z njegovo svobodo. Rad bi se zavaroval pred negotovostjo, ki v njem vzbuja tesnobo. To pa je v človeškem življenju nedosegljivo, saj se človekovo bistvo izmika pravilom.¹² Dejanja v času iniciacije simbolizirajo globoko spremembo, pretrganje s preteklostjo in vstop v nov način bivanja. Prestop iz enega stanja v drugo se izraža skozi simbolizem smrti in ponovnega rojstva.¹³

Življenje na ladji ni nikoli lahko, ne glede na to, ali pride novinec na ladjo prostovoljno ali prisilno. Prvi dnevi plovbe so zanj velika preizkušnja. Prihod na ladjo mu pomeni življenjsko prelomnico. Odtrgan je od otroštva, od starega okolja. Pretrgan je njegov stari način življenja in privaditi se mora novemu. Sooči se z novim okoljem, novimi obrazi. Delo na ladji je drugačno od

tistega, ki ga opravlja doma. Vse to simbolizira tudi pomorski krst. Vendar novincev ne krstijo na dan prihoda na ladjo, ampak šele ko ladja pripluje do mejnika, navadno ekvatorja, ki ločuje severno in južno poloblo. Dotlej si novinci že naberejo nekaj izkušenj in pokažejo svoje sposobnosti. Vsaj delno se privadijo na novo življenje. Ko nastopi čas za sprejem med izkušene pomorščake, v novo družbeno skupino in "pod okrilje morskoga boga", je ta največja prelomnica v življenju mornarja, združena z mejnikom na morju. Ko jo pomorščak prestopi, se znajde v novem svetu, v novem življenju. Skozi Gibraltarata vrata je prišel iz enega morja v drugo, čez ekvator pa z ene poloble na drugo.

Mogoče je, da je že nastanek pomorskega krsta pogojevala želja po zabavi in da so se akterji vzgledovali po drugih podobnih običajih, verjetno pa je tudi, da je imel pomorski krst prvotno globlji smisel, še zlasti če je res, da so ga poznali že Vikingi oziroma Normani. Vsekakor ima pomorski krst mnogo podobnosti z drugimi iniciacijskimi obredi.

Oblika pomorskega krsta se je skozi stoletja spreminjala. V 17. in 18. stoletju je bil obred glede na nekatere poznejše opise preprost. Glavno osebo je predstavljal poveljnik ladje ali najstarejši in najbolj izkušen mornar, ki si je za to priložnost počrnil ali zakril obraz in si z vrvmi ovil telo. V roki je držal Portolano ali kakšno drugo knjigo. Po Coronellijevem mnenju je predstavljal vraževernega krstitelja. Ostali navedeni opisi iz 17. in 18. stoletja o vlogi našemljenega mornarja ne pišejo, zato lahko le domnevamo, v koga se je omenjeni mornar resnično preoblekel. Če je res, da je treba iskati izvor pomorskega krsta pri severnih evropskih ljudstvih, lahko pomorščaka z vrvmi okoli telesa primerjamo s čarovniki, ki so z vrvmi povezovali vetrove, nad katerimi so imeli oblast. Poznala so jih severna ljudstva. Vetrovi so bili za pomorščake zelo pomembni. Povzročali so morske valove, najbolj pa so bile od njih odvisne jadernice. V knjigi Olaus Magnusa Historia de gentus septentrionalibus, Rim 1555, najdemo sliko dveh pomorščakov, ki se s čarovnikom, ki stoji na steni sredi morja, pogajata o ceni vrvi, ki jo drži v rokah in s katero stiska zvezane vetrove. Če bi odvezal prvi voz, bi zapihal lahek jugozahodni veter, če bi odvezal še drugega, bi zapihal močan severni veter, če pa bi odvezal še zadnji voz, bi nastal najstrašnejši vihar.¹⁴

Skoraj ni iniciacijskega obreda, pri katerem ne bi opazili vsaj delnega posega kakšne religiozne podobe. To je lahko prednik ali božanstvo. Severna ljudstva, torej tudi Vikingi, so kot druga pomorska ljudstva poznala

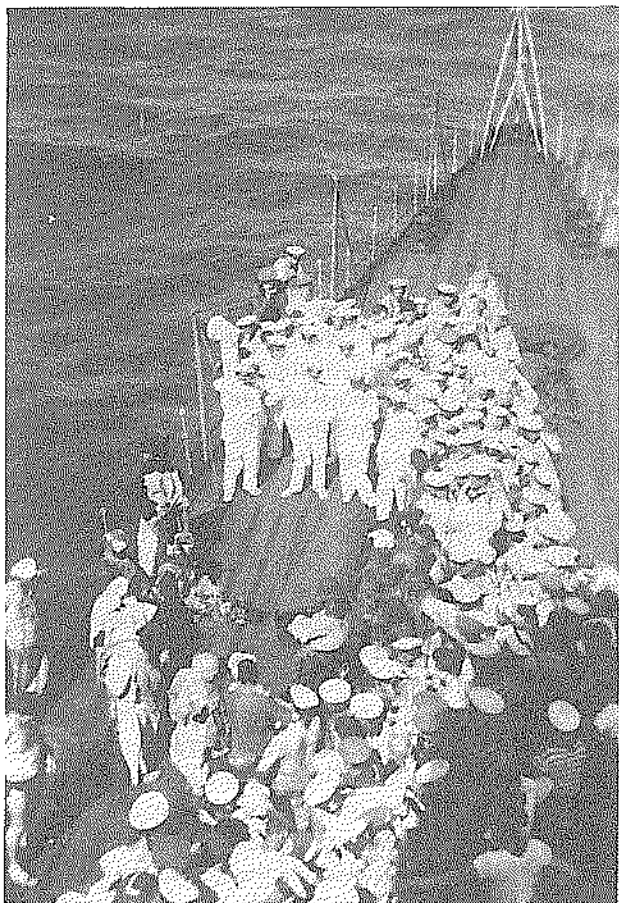
12 Jean Cazeneuve: Sociologija obreda, Ljubljana 1986, str. 212

13 N.d., st. 105

14 Jean Chevelier, Alain Gheerbrant: Rječnik simbola, Zagreb 1983, str. 270

tudi boga morja, ribolova in blaginje. Ostanki verovanja Normanov so se morda nekaj časa ohranili tudi med sredozemskimi narodi, ki so od Vikingov prevzeli pomorski krst in ga postopoma spreminjali. Pozneje pa je vlogo prejšnjega predstavnika nadnaravnih sil prevzelo božanstvo, ki je bilo sredozemskim narodom bližje. To je bil rimski bog morja Neptun. Vanj se je preoblekel eden izmed vplivnejših pomorščakov. Tudi pri nekaterih primitivnih ljudstvih nosijo med obredi posamezniki na glavah maske in predstavljajo bogove, ki so odtlej z duhom navzoči v teh maskah. Z nošenjem maske vzpostavijo stik med človeškim bivanjem in svetim.¹⁵

Neptun je bil prvotno bog vode. Šele v 5. stoletju p.n.š., ko so se začeli Rimljani v večji meri ukvarjati s pomorstvom, je postal bog morja. Ker so Rimljani od Grkov prevzeli bogove in jim dali nova imena, je grškega

Pomorski krst na ladji mornarice Kraljevine Jugoslavije (original hrani PMSMP).

Pozejdona nadomestil Neptun. S svojim najpomembnejšim atributom, trizobom, je razburkal morje ali ga umiril. Kot morje je bil tudi sam močne, silovite in nestalne narave, zato ni čudno, da so se ga oklenili prav pomorščaki in prebivalci obmorskih mest. V zavesti sredozemskih ljudstev je ostal tudi po prevladi krščanstva. Neptuna so poznali številni pomorščaki. Mnogi so ga prosili za pomoč, po njem se še danes imenujejo mnoge ladje. Tudi Anton Dolenc piše v svojem potopisu: "Izpočetka je bil veter močan, tako da so nekateri že tedaj Neptunu za dveletno vožnjo darovali neizmerno svojo žrtev." Po vsej verjetnosti mornarji konec 19. stoletja niso verjeli v njegovo moč, vendar so ga priznavali kot tradicionalnega boga morja. Najstarejši meni znani opisi pomorskega krsta, pri katerih nastopa Neptun, so opisi potovanja na avstrijskih ladjah 19. stoletja.

V pomorskem krstu sprejme Neptun novince v svoje kraljestvo, pod svoje okrilje. Odtlej bo mornarja ščitil pred nevarnostmi, ki mu pretijo na morju. Mornarji, ki se preoblečejo v Neptuna, si nadenejo sebi dostopna oblačila, toda vedno morajo imeti na glavi krono, ki je simbol kraljevske oblasti, ter trizob, simbol Neptuna in njegove oblasti nad vodnim svetom.

Neptun je pogosto nem, namesto njega govori sodnik, včasih pa govori nerazločno, kot da bi govoril v tujem jeziku. To je dokaz pripadnosti drugemu svetu. Neptunov prevajalec je sodnik, ki je hkrati posrednik med svetom bogov in tostranstvom. Neptunova molčečnost oziroma drugačna govorica je tudi simbol njegove vzvišenosti.

Danes se običaj navadno prične s preganjanjem novincev po ladji. Slednji morajo premagati številne prepreke, predno jih mornarji sprejmejo medse. Posamezne prepreke verjetno nimajo posebnega pomena. Pomembne so le kot celota, saj si morajo novinci vstop v novo družbeno skupino prislužiti z dokazovanjem svojih zmogljivosti. Dokazati morajo, da so sposobni za življenje na ladji.

Razen pri nekaterih iniciacijskih obredih, ki jih poznamo tudi Slovenci, na primer brucovanje in splavarski krst, kjer morajo novinci odgovarjati na razna šaljiva vprašanja,¹⁶ so tudi v iniciacijskih obredih ljudstev na nižji razvojni stopnji prisotne različne preizkušnje. Ti poznajo pri iniciacijskih obredih vrsto surovosti, ponižanj in celo pohabljanj. Po besedah Durkheima, postane po njihovem mnenju, kdor preizkušnje premaga, močnejši od narave, saj hrati s preizkušnjami premaga tudi samo naravo. Po naravi se namreč vsako živo bitje izogiba trpljenju. Poleg tega je vzrok za tako mučenje želja,

15 Jean Cazeneuve: Sociologija obreda..., str. 210

16 Miloš Rybár: Brucovanje po križevackih statutih, Traditiones 15, Ljubljana 1986, str. 91-103

Angelos Baš: Savinjski splavariji, Ljubljana 1974, str. 210-222

da bi mladeniča pripravili na težke naloge, ki ga čakajo. To je lahko oblika urjenja.¹⁷

Podoben pomen ima napitek, ki ga mora novinec izpiti, predno ga krstijo. Včasih morajo novinci spiti le morsko vodo, drugič pa vanjo vmešajo še kis, olje, poper, sol, jajce, rum ali celo bencin. Vsebina napitka ni določena, vsekakor pa mora imeti pijača čim slabši okus. Ko novinci izpijejo napitek, dokažejo, da so pripravljeni na težko življenje in da ga bodo prestali tako, kot so izpili napitek. Hkrati premagajo tudi samega sebe. Po napitku morajo novinci izpiti še kozarec ruma ali viskija. Z njim si popravijo slab okus, to pa je tudi dokaz, da so že prestali preizkušnjo in so nekoliko bližje pravim pomorščakom, saj sta tako rum kot viski značilni pijači pomorščakov. Pitje, kot pogoj za sprejem v določeno skupnost je poznan tudi pri nekaterih drugih iniciacijskih obredih (brucovanje, splavarski krst, sprejem v fantovsko družbo...).

V pomorskem krstu so prisotni tudi simbolično puljenje zob, striženje las, britje, zdravljenje z mazutom in kladivom in bičanje. Iz starejših potopisov je razvidno, da so to nekoč opravljali Neptunovi pomočniki. Glede na to, da so Angleži pomorski krst na povratniku imenovali tudi "Shaving on crossing the line" (britje ob prehodu linije), lahko trdimo, da je bilo britje že v preteklosti nepogrešljivo. Tedaj so morda novince resnično obrili. V 19. stoletju je na avstrijskih ladjah nastopal celo brivec. Slednji danes ne nastopa več, njegovo delo pa opravljajo gusarji. Nasprotno pa so pred 1. svetovno vojno zdravili in pulili zobe Neptunovi pomočniki, ki niso bili preoblečeni v zdravnika, danes pa sta pri krstu na ladjah Splošne plovbe skoraj vedno prisotna zdravnik in zobozdravnik. Bičanje novincev je bilo v pomorskem krstu prisotno že zgodaj. Omenjeno je v poročilih o pomorskem krstu v italijanskih slovarjih 18. stoletja. Kot pravi poročilo, so morali novinci po krstu drug drugega "za spomin" prebičati. Tudi ta dejanja so sorodna dejanjem v iniciacijskih obredih nižje razvitih ljudstev, kjer s striženjem las, britjem, pohabljanjem delov telesa in puljenjem ali brušenjem zob udeleženci ločitev, pretrganje s preteklostjo in ponovno rojstvo. Kot piše Van der Leew, človek ne more sprejeti življenja kot danosti. Zavračanje naravne danosti najlaže pokaže s tem, da spremeni videz človeka. Iniciranec za vedno ohrani znamenje iniciacije, ki ga ločuje od neiniciranih. S pohabljanjem, rezanjem in odstranjevanjem se spremeni posameznikova osebnost tako, da to vidijo vsi. Obredno pohabljenje pri iniciirancih je tako rekoč drugo stvarjenje, s katerim postane posameznik prilagojen človeš-

kemu arhetipu svoje družbene skupine.¹⁸

V Neptunovem krstu je striženje, britje, puljenje zob in pohabljenje le simbolno. Novinec nima po obredu na telesu nobenega znamenja, nobene vidne spremembe. Na telesu tako nima dokaza, da je bil sprejet v novo družbeno skupnost. Po ničemer se ne loči od nekrščenih tovarišev. Ker pa brez tega ne gre, so pomorščaki poskrbeli za drugačen, manj boleč dokaz. Novinec dobi po krstu vedno krstni list z novim imenom ali Neptunovo spričevalo, ki je potrdilo o sprejemu med prave pomorščake, v kraljestvo boga Neptuna. Neptunovo spričevalo in krstni list sta nova pojava. V navado sta prišla šele po 2. svetovni vojni. Vendar pisni dokaz ni prisoten le pri pomorskem krstu. Poznali so ga na primer v pivskih pravilih, imenovanih križevački statuti, kjer so novega pajdaša vpisali v "hišni protokol" in brucovanjih, kjer so dobili novinci diplomo.¹⁹

Prisega je prisotna skoraj pri vseh sprejemih v določeno skupnost, nanaša pa se na dejanja, ki jih določena skupina pričakuje od novega člana. Tudi v pomorskem krstu je prisega pogoj za sprejem v novo poklicno skupino, zasledimo pa jo že v najstarejših opisih pomorskega krsta.

Najpomnejši in osrednji del obreda je krst, ki pa ni bil vedno enak. V 17. stoletju so novince polili z vedri vode ali pa so jih zavite v mrežo potopili v morje. Že Anton Dolenc v svojem potopisu iz leta 1890 omenja, da so novince poškopili z vodno brizgalko, Carlo Scherzer pa piše, da so novince namilili s travo in katranom, jih zdrgnili z železno krtačo in šele nato polili z vodo. Danes škropijo novince z vodnimi brizgalkami ali jih polijejo z vedri vode. Na ladjah z bazenom, vržejo novince kar vanj. Novince vedno krstijo z morsko vodo.

Krst je značilen obred pri kristjanih. Že zgodaj pa so ga poznali tudi izyen židovske vere in njenih sekt. Danes poznajo sprejem novincev s pomočjo krsta še nekatere druge družbene skupine. Slovenci poznamo splavarski krst pri savinjskih in dravskih splavarjih, ki pa so običaj po vsej verjetnosti prevzeli po avstrijskih donavskih splavarjih, ti pa po krstu na ladjah, ki so plule po Donavi. Na njih so poznali krst, ki je bil podoben splavarskemu krstu in krstu, kakršnega so poznali pomorščaki na morju. Po svetu so razen krsta razširjene tudi druge oblike sprejema novincev. Na Slovenskem poznamo sprejeme v fantovsko družbo s kronanjem, skok čez kožo pri montanistih in metalurgih, sprejem med študente pri nekaterih brucovanjih in druge.²⁰

Pomorski krst je morda nastal pod vplivom krščanstva

17 Jean Cazeneuve : Sociologija obreda..., str. 219

18 N.d., str. 221-224

19 Miloš Rybár: Brucovanje..., str. 91-103

ali pa je krščanstvo vplivalo na njegovo spreminjanje. Krst navadno simbolizira očiščenje in obnovo. Ne ponavlja se, zato dobiva značaj iniciacije, v skupino z določenimi navadami vpelje nove člane, od katerih se zahteva in pričakuje določeno vedenje in ravnanje.²¹ Krst simbolizira konec prejšnjega bivanja, prekinitve s preteklostjo in očiščenje ter vstop v novo življenje. Najboljša načina, da bi samemu novincu predstavili prelom z njegovo preteklostjo, sta simbola smrti in ponovnega rojstva. Dobiti ime pomeni začeti obstajati kot novo človeško bitje.

Da je pomorski krst danes le oblika zabave, dokazujejo nova imena, ki so vedno posmehljiva ali pa vsaj smešna in nenavadna. Imena opozarjajo na pomorščakove slabe lastnosti, pomanjkljivosti in podobno. Nekatera imena mornarji pred drugimi celo skrivajo.

Že oče Coronelli leta 1684 piše v svojem opisu pomorskega krsta, ki je po njegovem mnenju že zelo star običaj, o plačilu pri sprejemu novincev. Plačilo omenjajo tudi vsi drugi opisi pomorskega krsta. Danes je na ladjah Splošne plovbe plačilo obvezno za vse novince ali pa ga sploh ni. Krščeni morajo biti vsi.

Zahteva plačila se je najverjetneje pojavila tedaj, ko so na ladjah pluli premožnejši potniki in pomorščaki, ki so se hoteli izogniti neprijetnostim, a so jih mornarji vseeno sprejeli medse. Toda s plačilom so krst mornarjev le omilili, izogniti pa se mu niso mogli. Drugačno pravilo je veljalo za potnike, ki so se lahko s plačilom izognili krstu. Tedaj je bila to neke vrste podkupnina, s katero so pomorščaki, tako kot danes, zbrali denar za pijačo in jedačo, ki so jo potrebovali za zabavo po krstu. Sicer pa je plačilo pogoj tudi za sprejem med savinjske, dravske in donavske splavarje ter ponekod v fantovsko družbo. Danes so pri krstu na ladjah Splošne plovbe Piran kot Neptunovi pomočniki prisotni pirati, ki jih pomorščaki navadno imenujejo gusarji, pisci opisov pomorskega krsta iz prejšnjih stoletij pa jih ne omenjajo. V 16., 17. in 18. stoletju so krstiteľju pomagali pomorščaki s počrnjenimi obrazi. O mornarjih, ki so imeli čez ramena ogrnjena črna oblačila piše že oče Coronelli leta 1687. Počrnjene obraze imajo mornarji v opisih iz italijanskih enciklopedij 18. stoletja. Črno namazane Neptunove spremljevalce omenjata tudi Anron Dolenc in Ivan Rupnik, Carlo Scherzer pa piše, da so se mornarji po obrazih namazali tako čudno, da so skoraj prekašali prebivalce otoka Marquesas. V vseh teh primerih so bili pomočniki verjetno črni sužnji. V 17. stoletju so bili črni sužnji že nekaj časa najcenejša in pogosta delovna sila belcev. Lahko so postali simbol sužnjev in služinčadi, kot taki

pa so nastopili tudi v pomorskem krstu, kjer so bili služabniki boga morja.

Po 1. svetovni vojni so črne sužnje nadomestili pirati. Ti imajo v krstu podobno vlogo, le da so agresivnejši. Gusarji novince tepejo, bičajo ter se nad njimi včasih prav nesramno izživljajo, s čimer izražajo svojo premoč nad novinci. Vpitje in bičanje tako kot mnoga druga dejanja simbolizirata očiščenje in odganjanje nečistosti pri novincih. Zakaj so se sužnji spremenili v pirate? Morda bolje ustrezajo svoji vlogi in bolje simbolizirajo značaj in življenje pomorščakov. Preoblečeni pomorščaki so pogosto zelo malo podobni gusarjem in piratom, saj si nadenejo oblačila, ki so jim na ladji dostopna, mnogokrat pa želijo biti tudi smešni. Na njihovo vlogo pogosto opozarjajo le sablje, meči in biči. Vsekakor so našemljeni mornarji nenavadni, saj stopi pri krstu v ospredje tudi človekova želja po šemljenju in po spremembi lastnega jaza.

Že v 19. stoletju je bila v pomorskem krstu pogosta ženska vloga. Tudi danes jo najdemo pri vsakem bolj organiziranem pomorskem krstu. Anton Dolenc v svojem opisu omenja Neptunovo ženo, Carlo Scherzer pa omenja Amfitrito. Na ladjah Splošne plovbe pogosto nastopa kot morska nimfa ali morska deklica. Amfitrita je bila v grški mitologiji Pozejdonova žena, hči starega morskega boga Nereja. Bila je morska nimfa. V rimski mitologiji je postala Neptunova žena, pogosto upodobljena kot pol riba in pol deklica. Taka pa pogosto nastopa tudi v pomorskem krstu. Mornarji, ki se vanjo preoblečejo, želijo biti predvsem smešni. Na to kažeta njihova obleka in obnašanje. V pomorskem krstu prvotno ni bilo ženske vloge. Z njo hočejo pomorščaki le popestriti krst.

Anton Dolenc opisuje v svojem spisu še vrsto drugih oseb, ki niso omenjene niti v starejših niti današnjih opisih krsta. Omenja pilota, ki oznanja prihod Neptuna, ter vso Neptunovo ožjo družino z grajskimi slugami. Osebe predstavljajo Neptunov dvor po zgledu tuzeškega plemiškega dvora. Ker so bili na ladji Saida potniki, so se mornarji pri pomorskem krstu še posebej potrudili.

Iz opisov je razvidno, da je bil pomorski krst že v 18. stoletju skoraj izključno zabava. Postal je neke vrste igra, pri kateri se zabavajo tako gledalci kot igralci, nikakor pa ne novinci. Pogosto je prilagojena gledalcem, saj je krst še posebej dolga in atraktiven, ko je na ladji več potnikov. Igralci, z izjemo novincev, uživajo ob svoji igri, gledalci pa igro opazujejo kot neko spontano komedijo.

20 N.d., str. 91-103

Angelos Baš: Savinski splavarji..., str. 210-222

21 Jean Chevelier, Alain Gheerbrant: Rječnik simbola..., str. 318-320

Pomorski krst je dogodek, ki ga pomorščaki dolgo pričakujejo in se nanj tudi dolgo pripravljajo. Je eden redkih praznikov, ki ga skupaj praznujejo vsi člani posadke. Pri krstu so bili že nekoč zbrani vsi, ne glede na socialno in poklicno pripadnost. Ko pripluje ladja do ekvatorja, so navadno že opravljena vsa dela, ki morajo biti postorjena po odhodu ladje iz pristanišča, zato je tedaj na ladji manj opravil. Šele tedaj si mornarji oddahnejo. Nekateri si lahko privoščijo celo prost dan, ki ga izkoristijo za pripravo odra, oblačil in drugega. Pomorščaki delajo mnogokrat po ves dan, saj mora biti delo opravljeno, ne glede na delovni čas, hkrati pa jim ob delu čas hitreje mineva. Pomorski krst in zabava prekineta ta strogi delovni ritem in popestrita njihov pust vsakdan.

Vendar ima dejstvo, da se pomorščaki krsta dolgo veselijo, še drug vzrok. Krst je dogodek, ko se mornarji lahko maščujejo novincu, ki je do njih neprijazen ali jim zaradi česa drugega ni povšeči. Največkrat so takega maščevanja deležni kuharji, ki delijo pomorščakom premajhne obroke ali jih slabo pripravijo, ter vsi, s katerimi pridejo starejši pomorščaki navzkriž. Takega nepriljubljenega krstijo zadnjega in se iz njega še bolj norčujejo.

Mnogokrat pomorščaki novincem nagajajo že davno pred krstom ter jih opozarjajo na bližajoči se dogodek, pri katerem bo njihova usoda odvisna od obnašanja. Novince ponižujejo in jih opozarjajo na to, da še niso enakovredni ostalim pomorščakom, zaradi česar jih morajo poslušno ubogati. V takem primeru je pomorski krst za novince še posebnega pomena, saj je zanje odločilni trenutek, po katerem bodo postali enakovredni ostalim pomorščakom.

Pomorski krst je tako klub norčavosti in zabavi še vedno iniciacijski obred, ki je obdržal svoj glavni pomen - sprejem novincev med zrele pomorščake.

POMORSKI KRST V PIRANU

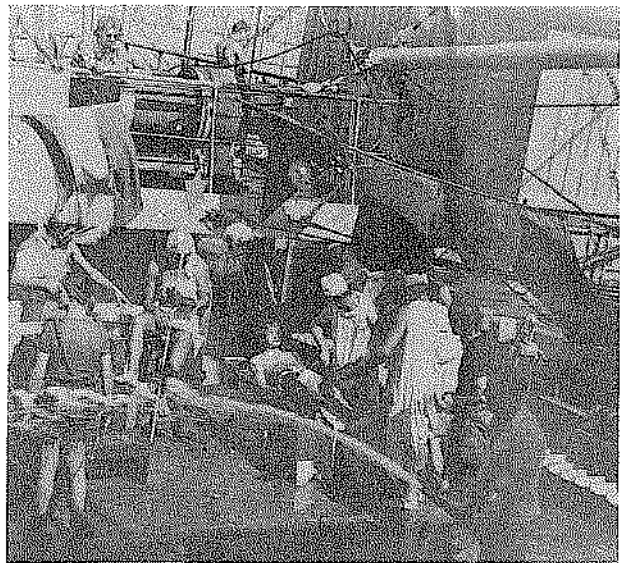
Po drugi svetovni vojni, ko je bila v Piranu ustanovljena Srednja pomorska šola, je bil krst na ekvatorju prenešen tudi na kopno. Ob poznavanju nekaterih drugih obredov za sprejem novincev med ostale dijake in študente so želeli organizatorji tudi sprejem dijakov v pomorsko šolo zaznamovati z določenim obredom. Organizatorji - pomorščaki so najbolje poznali krst na ekvatorju in za sprejem dijakov pomorske šole se jim je zdel najprimernejši. Leta 1948 je Neptun prvič krstil učence prvih letnikov. Pomorski krst v Piranu je na začetku vsakega novega šolskega leta. Kršчени morjo biti vsi učenci prvih letnikov.

Leta 1948 so novince krstili na manjšem pomolu piranskega pristanišča. Neptun je prišel peš do lesenega prestola. Ko se je nanj usedel, sta njegova pomočnika predenj pripeljala prvega prvošolca. Ta je moral pred

Neptunom poklekniti. Neptun je prebral kratko besedilo, nato pa mu je novinec prisegel zvestobo. Novinec je moral izpiti še kozarec morske vode, nakar sta ga Neptunova pomočnika vrgla v morje. Za njim so v morje skočili ostali četrtošolci in ga neusmiljeno potapljali. Na enak način je Neptun krstil vse prvošolce.

Že čez nekaj let je postal pomorski krst bolj množičen. Dan ali dva pred pomorskim krstom so učenci z zelenjem okrasili nekdanji internat Srednje pomorke šole in na stavbo obesili veliko črno zastavo z mrtvaško glavo. Novincev je bilo vsaj sto. Na sebi so morali imeti žaklovinate vreče. Učenci višjih letnikov so se preoblekli v Neptuna in njegove pomočnike. Obleke so si izposodili v gledališču ali pa so si jih naredili sami. Izposojena oblačila so bila različna, iz različnih obdobj in različnih poklicev: vojakov, vitezov, rabljev, menihov in seveda piratov. Nosili so najrazličnejše orožje (sablje, sekire, nože, pištole...). Kljub različnim oblačilom so jih imenovali gusarji. Neptun je imel že tedaj, tako kot še danes, zeleno oblačilo, krono in trizob. Neptunov prestol je bil obdan z zelenjem, kot da bi bil obdan z morskimi travami, algami in drugim morskim rastlinjem.

Prireditev je postajala vedno bolj turistična. Izoblikoval se je sprevod, v katerem so gusarji preganjali novince. Sprevod se je iz leta v leto dopolnjeval. Nekateri prvošolci so morali v koloni vleči lesen top, nekaj novin-

Neptunov krst ML Borovnica leta 1980, na poti v zahodno Afriko (Original hrani Jadran Jerman).

cev je nosilo težko ladijsko vrvi, drugi so nosili blazinicu z lobanjo ali ladijsko skrinjo, s katero so beračili. Nekaj novincev je vleklo top, najtežje pa je bilo tistim, ki so nosili nosila z Neptunom. Ostali prvošolci so s sklonjenimi glavami hodili v skupinah. V osemdesetih letih

so se sprevodu pridružili tudi gusarji na konjih, nekajkrat pa se je tudi Neptun pripeljal s kočijo, ki sta jo vlekla konja. Gusarji so zelence prevažali tudi z barkami, iz katerih so jih navadno vrgli v morje.

Iz leta v leto se je spreminjal tudi Neptunov govor. Že v petdesetih letih je Neptun spregovoril vsem navzočim in ne le prvošolcem, ki so prisegli vsi v en glas. Danes se v svojem govoru Neptun posmehuje politiki, gospodarstvu in šolstvu. Kot Neptunov govor je smešna tudi prisega novincev.

Oblačila in prizori v sprevodu prikazujejo podrejenost prvošolcev starejšim učencem. Krst je bil predvsem prva leta za prvošolce velika prelomnica, saj so morali biti pred tem dogodkom pokorni učencem višjih letnikov, ki so jih izkoriščali in včasih z njimi grobo ravnali. Po pomorskem krstu so jim postali enakovredni. Učitelji so tako vedenje višješolcem sicer prepovedali, toda popolnoma ga še vedno niso izkoreninili.

Pomorska šola je dobila po uvedbi usmerjenega izobraževanja nove nepomorske oddelke, toda Neptun kljub temu krsti vse prvošolce, s čimer se izgublja prvotni pomen pomorskega krsta.

INFORMATORJI

1. **Dušan Ivančič**, Kanal ob Soči, 1910, Podoficirska šola mornarice v Dubrovniku, radiotelegrafist, Piran.
2. **Branimir Velkaverh**, Trbovlje, 1910, Trgovska pomorska akademija v Bakru, prvi oficir krova, Portorož.
3. **Dušan Krnev**, Ljubljana, 1922, Elektro fakulteta v Ljubljani, dipl. ing. elektrotehnike, Piran.
4. **Dimitrij Pahor**, Novo mesto, 1929, Višja pomorska šola Piran, Predstavnik Splošne plošbe Piran, Piran.
5. **Zdravko Klasek**, Ajdovščina, 1930, Tehnična fakulteta v Zagrebu, ing. ladjedelništva, Portorož.
6. **Endi Jovanovič**, Koper, 1960, Srednja pomorska šola Piran, tretji oficir krova, Piran.
7. **Robreto Mohorič**, Koper 1962, Višja pomorska šola Piran, tretji oficir stroja, Portorož.
8. **Jadran Jerman**, Koper, 1962, Višja pomorska šola Piran, tretji oficir stroja, Koper.

RIASSUNTO

I riti di iniziazione, le affiliazioni di nuovi membri in una determinata comunità sono diffusi ancora oggi. Ne fa parte anche il battesimo del mare al passaggio della linea equinoziale, quando vengono battezzati tutti coloro che la passano per la prima volta. Il battesimo del mare è un'usanza antica, conosciuta da molti popoli marinari. Lo conoscono anche gli Sloveni. Come la maggioranza delle usanze, anche il battesimo del mare è cambiato nel decorso storico, sicché dopo la seconda guerra mondiale i marinai sloveni lo hanno portato dalla linea equinoziale anche in terraferma, a Pirano, dove viene ricevuto dalle matricole dell'Istituto Professionale Nautico.

Nella prima parte del saggio l'Autrice presenta alcune descrizioni di battesimo del mare dei secoli precedenti, così come esso era conosciuto sulle navi italiane, francesi, inglesi e specialmente su quelle austriache, su cui navigavano anche gli Sloveni. Rifacendosi alle testimonianze degli informatori, ha descritto le forme di battesimo del mare sulle navi jugoslave nel XX secolo. Nella seconda parte del saggio, basandosi sulle descrizioni raccolte, l'Autrice si sofferma sui cambiamenti di alcuni elementi costitutivi dell'usanza. Visto che il battesimo del mare ha molte somiglianze con altri riti di iniziazione, all'Autrice è sembrato interessante confrontarli per poter rilevare in tal modo il valore simbolico dei singoli elementi costitutivi del rito.